ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Školní program proti šikanování je přílohou Preventivního programu školy. Tento dokument slouží jako závazný metodický rámec, který definuje role, kompetence a odpovědnost jednotlivých aktérů v oblasti předcházení a řešení šikany. Školní program proti šikanování je určen všem pedagogickým pracovníkům školy, žákům i jejich zákonným zástupcům.

Školní program proti šikanování ZŠ Tišnov nám. 28. října vychází z následujících dokumentů:

- finský program Kiva proti šikaně (https://ceskarepublika.kivaprogram.net/)
- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016).
- Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (č. j. MŠMT 21291/2010-28)

OBSAH

1) Definice šikany ..... s. 3
2) Představení programu Kiva ..... s. 3
3) Monitoring a evaluace ..... s. 4
4) Motivace pedagogů ..... s. 4
5) Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů ..... s. 5
6) Role jednotlivých pracovníků školy ..... s. 5
7) Společný postup při řešení šikany ..... s. 7
8) Primární prevence v třídních hodinách ..... s. 8
9) Primární prevence ve výuce ..... s. 10
10) Primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování ..... s. 10
11) Ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů) ..... s. 11
12) Spolupráce s rodiči ..... s. 11
13) Spolupráce s externími organizacemi ..... s. 12
14) Zdroje, literatura a kontakty ..... s. 12

Příloha č. 1: Protektivní a rizikové faktory ..... s. 14
Příloha č. 2: Přímé a nepřímé varovné signály při šikanování ..... s. 17
Příloha č. 3: Grafické znázornění postupu při řešení šikany ..... s. 19

1) DEFINICE ŠIKANY

Šikana je forma násilí (agrese), která ve škole ohrožuje naplňování zásad a cílů vzdělávání. Při jejím výskytu dochází k narušení pocitu bezpečí žáků a/nebo pedagogů. I při relativně malé intenzitě šikany může u žáků i pedagogů, kteří šikanou prošli, docházet k závažným psychickým traumatům. Výzkumy prokázaly negativní vliv šikany nejen na psychický stav všech zúčastněných, na vztahy ve škole, ale také na výsledky žáků v učení; na úkor šikany se také zkracuje čas strávený výukou. Zároveň poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá. Školy mají být připraveny šikaně předcházet, rozpoznávat ji a efektivně na ni reagovat.

Šikanování je agresivní chování dítěte, žáka/žákyně, studenta/studentky (dále v textu pouze „žák“) vůči jinému žákovi, případně skupině žáků. Jedná se o opakované (nikoli nutně) chování, které je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně a/nebo sociálně. Šikana je charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese. (MŠMT, 2016)

2) PŘEDSTAVENÍ PROGRAMU KIVA

Kiva proti šikaně je finský preventivní program, jehož efektivita byla vědecky ověřena a který je v českém školním prostředí dostupný od roku 2021. Licenci programu Kiva a metodickou podporu základním školám v ČR zajišťuje organizace Schola Empirica (www.scholaempirica.org).

Program Kiva šikanu chápe jako skupinové chování, při němž různí žáci zastávají různé role (tzv. participant role approach), a šikaně se snaží předejít vyvoláním změny v chování žáků, kteří ji přihlíží. Program je známý vysokou účinností a získal řadu finských i mezinárodních ocenění. Zavedení programu snižuje výskyt šikany, viktimizace a internalizovaných poruch (např. sociální úzkosti). Zároveň zvyšuje spokojenost žáků ve škole a jejich motivaci ke studiu.
Program Kiva se zaměřuje na celou školu a zahrnuje jak univerzální opatření (část zaměřená na prevenci), tak cílená opatření pro potlačení již probíhající šikany (část zaměřená na intervenci).

3) MONITORING A EVALUACE

K mapování situace ve škole je využíváno dotazníkové šetření programu Kiva, které probíhá 1x ročně vždy na konci školního roku. Takovéto měření škole umožňuje sledovat situaci a změny v oblasti výskytu šikany a vyhodnocovat efektivitu programu. Dotazník se zaměřuje především na výskyt šikany a nevhodného chování a na to, jak se žáci ve škole cítí. Dotazník je anonymní, učitelé tak neví, co který žák nebo žačka do dotazníku vyplňuje. Škola dostává souhrnný report

za celou školu a za jednotlivé ročníky. Měření je realizované tak, aby se ho zúčastnil maximální počet žáků, výsledky dotazníkového šetření může škola konzultovat s metodikem programu nebo členem evaluačního týmu organizace Schola Empirica. Na základě těchto zjištění škola zavádí další opatření – může zmapovat a upravit realizaci preventivních Kiva lekcí nebo provést organizační změny v oblasti intervence apod. Výsledky dotazníkového šetření jsou dle potřeby doplněné o konzultace s třídními učiteli nebo žáky.
S výsledky dotazníkového šetření jsou seznámeni jak členové pedagogického sboru, tak rodiče a žáci.

4) MOTIVACE PEDAGOGŮ

Zavedením celoškolního programu Kiva vedení školy jasně deklaruje, že bezpečné školní prostředí je pro něj prioritou. Všichni členové pedagogického sboru jsou alespoň částečně do programu Kiva zapojení – škola realizuje pravidelná setkání zaměstnanců, jejichž cílem je informovat o realizaci programu a jeho výsledcích. Vedení školy poskytuje prostředky pro úspěšnou implementaci a realizaci programu a dohlíží na kvalitu implementace. Pedagogičtí pracovníci školy se mohou účastnit pravidelných prezenčních i online školení na téma primární selektivní a indikované prevence, mají prostor pro vzájemnou spolupráci.

5) SPOLEČNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A SUPERVIZE

Všichni členové pedagogického sboru byli seznámeni s metodikou programu Kiva na *úvodním školení pro sborovny/ v rámci interního školení/* (*doplnit datum a místo, kdo školení vedl*) a jsou pravidelně informováni o průběhu realizace preventivního programu Kiva ve škole.
Konkrétní organizační informace jsou zpracovány v dokumentu *akční plán implementace, tento dokument zpracovává koordinátor programu Kiva ve škole a je každoročně aktualizován. Akční plán implementace obsahuje konkrétní organizační informace – termíny preventivních lekcí, složení Kiva týmu, harmonogram aktivit spojených s implementací a realizací programu Kiva.*
Akční plán implementace je dostupný na disku školy.

Třídní učitelé a učitelé, kteří vedou preventivní Kiva lekce, mají pro přípravu lekcí k dispozici manuály k programu Kiva, a to jak v tištěné, tak v elektronické podobě. Další doplňkové materiály k programu najdou v intranetu školy, přihlašovací údaje učitelům poskytuje koordinátor.

Koordinátor programu Kiva s vyučujícími konzultuje přípravu plánu lekcí a průběh lekce, vyučující mají možnost pravidelného sdílení průběhu lekcí nebo vzájemných náslechů. V rámci

metodické podpory ze strany organizace Schola Empirica je možné také využít externí supervize.

Koordinátor programu Kiva konzultuje zavádění a realizaci programu s metodikem z organizace Schola Empirica, účastní se pravidelných online facilitovaných sdílení nebo prezenčních rozvojových setkání. Koordinátor se rovněž účastní celodenního prezenčního školení zaměřeného na téma šikany – její prevence a intervence.
Členové Kiva týmu mají možnost účastnit se online webinářů zaměřených na nácvik rozhovorů se žáky, kteří se šikany účastnili, nebo postupu při řešení složitějších případů šikany.

6) ROLE JEDNOTLIVÝCH PRACOVNÍKŮ

Realizaci preventivního programu a řešení případů šikany (včetně podezření na šikanu) školní poradenské pracoviště (*nově tým poradenských služeb ve škole).*
V případě podezření na šikanu je možné obrátit se na svého třídního učitele, nebo na některého z členů školního poradenského pracoviště.
Školní poradenské služby ve škole zajišťuje výchovný poradce, metodik prevence, speciální pedagog a školní psycholog.

Ředitel školy	Radmila Zhořová	zhorova@zs28.cz	731 732 863
Zástupce ředitele pro 1. stupeň	Eva Brázdová Ivana Musilová	brazdova@zs28.cz musilovai@zs28.cz	737 964 018
Zástupce ředitele pro 2. stupeň	Barbora Kulhánková Ivan Minařík	kulhankova@zs28.cz minarik@zs28.cz	721 909 397
Metodik prevence	Radim Vykoukal Monika Chlupová Fruhwirtová	vykoukal@zs28.cz chlupova@zs28.cz	
Výchovný poradce	Petra Rozsypalová	rozsypalova@zs28.cz	
Školní psycholog	Kateřina Polášková Monika Krištofová	polaskova@zs28.cz kristofova@zs28.cz	
Koordinátor programu Kiva	Radim Vykoukal	vykoukal@zs28.cz	
členové Kiva týmu	Radmila Zhořová	zhorova@zs28.cz	

	Petra Rozsypalová Kateřina Polášková Adéla Kolasková Markéta Mertová Iveta Riglová Jelínková	rozsypalova@zs28.cz polaskova@zs28.cz kolaskova@zs28.cz mertova@zs28.cz riglova@zs28.cz	

V rámci implementace programu Kiva je školní poradenské pracoviště doplněno o roli školního koordinátora programu Kiva a členy Kiva týmu.

Koordinátor programu Kiva

Koordinátor programu Kiva je zodpovědný za zavádění a realizaci programu Kiva ve škole. Koordinátor komunikuje s metodikem programu Kiva z organizace Schola Empirica, konzultuje s ním organizační a metodické záležitosti. Koordinátor poskytuje metodickou podporu vyučujícím preventivních Kiva lekcí a členům Kiva týmu, vyhodnocuje proces zavádění a realizaci programu, sdílí výsledky dotazníkového šetření s pedagogickým sborem. Koordinátor je také zodpovědný za proškolení nových členů pedagogického sboru v metodice programu Kiva.

Kiva tým

Případy šikany, které se ve škole objeví, řeší školní Kiva tým. Členem školního Kiva týmu mohou být pedagogičtí pracovníci školy, metodik prevence, výchovný poradce, člen vedení školy. Jejich úkolem je ve spolupráci s třídním učitelem a metodikem prevence vyhodnocovat incidenty, ke kterým ve škole dochází. V případě, že se o šikanu jedná (nebo by nežádoucí chování mohlo v šikanu v budoucnu vést), vedou členové Kiva týmu rozhovory se žáky, kteří se šikany účastnili. O realizaci rozhovorů členové Kiva týmu bezprostředně informují zákonné zástupce žáků, se kterými byly vedeny rozhovory.
Členové Kiva týmu také spolupracují s třídním učitelem, jehož úkolem je vytipovat ve třídě spolužáky, kteří mohou šikanovaného žáka podpořit.

7) SPOLEČNÝ POSTUP PŘI ŘEŠENÍ ŠIKANY (viz Příloha č. 3)

Pro volbu způsobu šetření a řešení šikany je zásadní vyhodnocení závažnosti situace. Škola musí nejprve posoudit a odhadnout závažnost šikany. Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a řešení počátečních a pokročilých stádií šikany. Počáteční stadia šikany a chování, které by mohlo v budoucnu v šikanu přerůst, řeší školní Kiva tým ve spolupráci s metodikem prevence. V případě pokročilých případů šikany jsou k řešení situace přizváni i externí organizace (např. OSPOD, Policie ČR, pedagogicko-psychologická poradna apod.)

V případě podezření na šikanu nebo jiné zraňující chování se vyučující, který se o takovém chování dozví, poradí s KiVa týmem a společně se domluví na dalším postupu. Pokud se ukáže, že se jedná o šikanu nebo o chování, které by v šikanu mohlo přerůst, začíná situaci řešit KiVa tým.

1. Prvním krokem při řešení šikany (nebo podezření na šikanu) je krátký rozhovor členů Kiva týmu s šikanovaným žákem. Cílem tohoto rozhovoru je zjistit více informací o dané situaci a vyjádřit šikanovanému žákovi podporu. S šikanovaným žákem se také domluvíme na následném rozhovoru, a připomeneme mu, že pokud by došlo k jakémukoliv dalšímu incidentu, může za KiVa týmem kdykoliv přijít.
   Po této schůzce požádá Třídní učitel skupinku dětí ve třídě, aby šikanovaného žáka podpořili. Rodiče žáka jsou informováni po proběhlém rozhovoru.

2. Následuje krátký rozhovor s dítětem, které se šikanování účastnilo. Pokud je dětí více, vede Kiva tým rozhovory nejdříve s každým dítětem zvlášť, poté si vše shrnou na skupinovém rozhovoru. Cílem rozhovoru je domluvit se s dětmi na změně chování, které povede k zastavení šikany. Děti jsou zapojeny do hledání vhodného řešení této situace. Domlouváme se také na následném rozhovoru, který proběhne za 1–2 týdny (stanovení lhůty se odvíjí od závažnosti situace). Děti mají během tohoto období možnost dokázat, že jsou schopni svoje chování změnit. Dospělí celou situaci monitorují a jsou připraveni zasáhnout v okamžiku, kdy by šikana neustala.

3. Rodiče jsou informováni o proběhlém Kiva rozhovoru ten samý den. Tyto situace mohou být pro děti, ale i rodiče velice náročné. V případě nejasností je vhodné požádat členy KiVa týmu o osobní schůzku. Způsoby, jakým může rodič podpořit své dítě, jsou popsány v Průvodci pro rodiče.

4. Po uplynutí stanovené lhůty probíhají následné rozhovory se žáky, cílem těchto rozhovorů je zjistit, zda šikana ustala. Pokud se podařilo šikanu zastavit, domluvíme se s žáky na tom, jak do budoucna podobným situacím předcházet. Ve výjimečných případech je také možné následný rozhovor ještě zopakovat – týká se to situací, kdy nebylo možné ve stanovené lhůtě vysledovat dostatečnou změnu v chování.

5. Pokud ani po stanovené době ubližující chování neustoupí, nastupuje do hry školní poradenské pracoviště/školní psycholog a vše se řeší ve spolupráci se zákonnými zástupci žáků dle platného školního řádu.

8) PRIMÁRNÍ PREVENCE V TŘÍDNICKÝCH HODINÁCH

Primární prevence v oblasti šikany probíhá formou "Kiva lekcí", které jsou realizované v *třídnických hodinách s časovou dotací 2 vyučovací hodiny měsíčně ve všech ročnících a třídách.*

Preventivní Kiva lekce vedou třídní učitel nebo učitelé, kteří třídní kolektiv dobře znají. K tomuto účelu mají k dispozici manuály programu Kiva, a to jak v tištěné, tak v elektronické podobě, formuláře pro zaznamenání plánu a reflexe lekce, powerpointové prezentace a výuková videa. Manuály programu Kiva obsahují jak obecné informace o problematice, tak rozpracovaná témata pro jednotlivé lekce včetně nabídky aktivit.

V 1. – 6. třídě žáci v průběhu školního roku absolvují 10 Kiva lekcí, v 7. - 9. ročnících jsou realizována čtyři témata se specifickým výukovým plánem.

Cílem Kiva lekcí je rozvíjet u žáků socioemoční dovednosti, jejich prostřednictvím si mají žáci uvědomit, jaký význam při šikaně má třídní kolektiv. Záměrem je také rozvíjet u žáků empatii k šikanovaným spolužákům a naučit je, jak jim bezpečným způsobem pomoci a podpořit je.

Lekce se skládají z diskuzí, skupinových úkolů, videí, některé aktivity jsou realizovány formou her, do kterých se žáci aktivně zapojují. Úvodní témata Kiva lekcí jsou obecnější povahy – učí žáky, jak kontrolovat své emoce, jak přijímat odlišnosti, jak se zapojit do nového kolektivu nebo jak zvládat tlak spolužáků.
Kiva lekce ale obsahují také diskuze o šikaně, a o tom, jakou roli může při řešení šikany sehrát kolektiv. V průběhu školního roku si žáci sestavují svá pravidla proti šikaně, z těch na konci roku vytvoří "Kiva úmluvu". Součástí Kiva lekcí jsou také online hry, které mohou žáci hrát jak během výuky, tak doma.

PŘEHLED TÉMAT PRO JEDNOTLIVÉ ROČNÍKY

Témata lekcí pro 1. - 3. třídu

1. Poznejme své spolužáky!
2. Emoce
3. Naše třída: nikoho nevylučujeme z kolektivu!
4. V odlišnosti je síla
5. Šikaně říkáme NE
6. K šikaně se nepřidáme!
7. Šikanovaný spolužák potřebuje tvou podporu
8. Nenechám se šikanovat!
9. Literární lekce
10. Úmluva Kiva

Témata lekcí pro 4. - 6. třídu

1. Každý si zaslouží respekt
2. V kolektivu
3. Poznej šikanu!
4. Skryté formy šikany
5. Opatrnost na internetu
6. Důsledky šikany
7. Šikana a kolektiv
8. Jak vyjádřit podporu
9. Jak se bránit
10. Kiva škola – pojďme do toho společně!

Témata pro žáky 7. - 9. tříd

Úvod Vytvořme si skvělý kolektiv!
Téma 1 Komunikace v kolektivu
Téma 2 Já a ostatní
Téma 3 Podoby a mechanismy šikany
Téma 4 Následky šikany a boj proti ní

Při plánování a realizaci univerzální Kiva lekce třídní učitel volí aktivity a témata lekce s ohledem na aktuální situaci ve třídě a potřeby žáků. Témata Kiva lekcí jsou přizpůsobena věku žáků a vzájemně na sebe navazují. Žáci jsou během Kiva lekcí vedeni k diskuzi, ke sdílení svých postojů a názorů, k aktivní účasti při tvorbě společných pravidel.

9) PRIMÁRNÍ PREVENCE VE VÝUCE

Primární prevenci ve výuce podporuje vhodný třídní management. Učitelé zapojují všechny žáky do aktivit třídy a posilují jejich pozitivní vazby na školu, při vedení výuky je kladen důraz na silné stránky žáků, žáci zažívají ocenění. Při výuce i mimo ni učitel dbá na dodržování dohodnutých pravidel, netoleruje u žáků hrubé, vulgární nebo nezdvořilé chování. Učitel vede žáky ke slušnému chování, podporuje vzájemnou spolupráci a pomoc, motivuje žáky k tomu, aby se respektující a podporující chování stalo ve třídě normou.
Výuka je přibližována běžnému životu žáků, pedagog hledá cesty, jak žáky pro výuku zaujmout. Je důležité, aby chování učitele bylo konzistentní a spravedlivé, učitel musí respektovat individuální situaci každého žáka.
Témata, která jsou realizována v rámci preventivních Kiva lekcí jsou dle potřeby a aktuální situace zařazována i do běžné výuky.

10) PRIMÁRNÍ PREVENCE VE ŠKOLNÍCH A MIMOŠKOLNÍCH AKTIVITÁCH MIMO VYUČOVÁNÍ

Na prevenci šikany a vytváření příznivé atmosféry, v níž každý nachází podporu, se podílí celá škola. Součástí programu je informování všech zaměstnanců školy o tom, jak šikanu rozpoznat a jak ji řešit. Materiály programu proto obsahují i plakáty, které žákům připomínají, že je škola zapojena do programu a že se ve škole šikana netoleruje. Plakáty jsou zavěšeny na školních chodbách od začátku školního roku. Dozor o přestávkách používá Kiva symboly (*visačky s logem programu, vesty*). Tyto prvky dětem i učitelům připomínají, že dozor dohlíží na bezpečnost všech žáků, omezuje příležitosti k šikaně a řeší problematické situace.

Nad rámec programu Kiva škola každoročně organizuje i další aktivity v oblasti prevence šikany: viz přílohu MPP Plán akcí

11) OCHRANNÝ REŽIM

Ochranný režim školy je hlavním pilířem prevence šikany, jeho cílem je minimalizovat prostor a čas, kdy by mohlo k nežádoucímu chování docházet. Učitelé vykonávají nad žáky dohled podle interního rozpisu, pokud je to nutné, je v rizikových místech dohled posílen.
Veškerá ustanovení, která se týkají zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků včetně sankcí jsou součástí školního řádu. Chování, které nese prvky šikany, není ve škole tolerováno a bude neprodleně řešeno. Nad rámec školního řádu jsou ve třídách společně se žáky vytvářena třídní pravidla, na jejich dodržování dohlíží třídní učitel.

12) SPOLUPRÁCE S RODIČI

Rodiče jsou o programu Kiva informováni na třídních schůzkách a prostřednictvím školního komunikačního systému. Informace o programu Kiva jsou dostupné na webových stránkách školy, kde je pro rodiče k dispozici také odkaz na dokument Průvodce pro rodiče, který shrnuje nejdůležitější informace:

- co je šikana a jaké může mít podoby,
- že šikana má skupinový charakter,
- jaké mohou být příčiny šikany,
- jak rozpoznat, když je dítě šikanované a jak jej podpořit,
- jaká opatření můžeme zavést ve škole i doma,
- co dělat v případě, že moje dítě šikanuje někoho jiného.

Informace pro rodiče jsou zpracovány také v dokumentu Newsletter pro rodiče, který škola zasílá všem zákonným zástupcům na začátku školního roku.

Škola realizuje pravidelná setkání s rodiči k tématu šikany, tzv. Kiva kavárny. Cíle těchto setkání je představit program a způsob, jakým je ve škole realizován. Rodiče si také mohou v rámci KiVa kavárny vyzkoušet některé aktivity z preventivních Kiva lekcí.

Podezření na šikanu mohou rodiče hlásit buď třídnímu učiteli, vedení školy, výchovné poradkyni nebo metodikovi prevence, je možné ale také oslovit kteréhokoliv učitele, kterému rodiče důvěřují. Kontakty jsou uvedené na stránkách školy i v informačním systému. Rodiče mají možnost zkontaktovat i zástupce rodičů ve Školské radě.

13) SPOLUPRÁCE S EXTERNÍMI ODBORNÝMI PRACOVIŠTI

Při předcházení a řešení případů šikany škola spolupracuje s dalšími institucemi a orgány:

Pedagogicko – psychologická poradna (PPP)	-	-
Speciálně pedagogické centrum (SPC)	-	-
Odbor sociálně právní ochrany dětí (OSPOD)	Mgr. Radka Wágnerová, Dis.	549 439 764
Policie ČR	-	telefonní číslo: 158

Metodickou podporu při zavádění a realizaci programu KiVa zajišťuje nezisková organizace Schola Empirica, z.s. (email: info@scholaempirica.org)

Pokud dochází k šikaně mezi žáky z různých škol, školy spolupracují na řešení dané situace – koordinují postup a předávají si informace. Školy také koordinují kroky k zajištění bezpečí žáků při cestě do školy nebo na společných akcích.

14) ZDROJE, LITERATURA, KONTAKTY

- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (2016), dostupný zde: https://msmt.gov.cz/file/38988/

- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (č. j. MŠMT21291/2010-28), dostupné zde: https://msmt.gov.cz/uploads/PPRCH/Priloha_6_Skolni_sikana_rev.pdf

- Finský program Kiva proti šikaně: https://ceskarepublika.kivaprogram.net/what-is-kiva/

Důležitá telefonní čísla:

Linka bezpečí (Sdružení Linky bezpečí): 116 111 (nonstop), ZDARMA
(pomoc pro děti, mládež a studující do 26 let)

Linka pro rodinu a školu (Cesta z krize): 116 000 (nonstop), ZDARMA
(pomoc dospělým ohledně dětí – pro rodiče, příbuzné, učitele, vychovatele)

Linka první psychické pomoci (Cesta z krize): 116 123 (nonstop), ZDARMA
(krizová pomoc pro dospělé)

Linka pomoci obětem kriminality a domácího násilí (Bílý kruh bezpečí): 116 006 (nonstop), ZDARMA
(pomoc pro oběti a pozůstalé)

Příloha č.1: Protektivní a rizikové faktory (MŠMT, 2016)

Protektivní faktory na úrovni společnosti a komunity:	Rizikové faktory na úrovni společnosti a komunity
- nastavení hodnot ke vzdělání, podpora autority školy a pedagoga; - příležitosti pro pozitivní angažmá dětí, např. nabídka mimoškolních aktivit pro trávení volného času dětí a mladých lidí; - příležitosti pro účast na rozhodování pro děti, na utváření kultury a prostředí; - nabídka služeb pro ohrožené rodiny a děti; - nabídka služeb pro žáky a pedagogy ohrožené násilím ve škole, nabídka vzdělávacích programů pro pedagogy i zákonné zástupce apod.; - spolupráce školy s organizacemi, které mohou pro prevenci a intervenci v problematice šikany vytvářet síť pomoci; - podpora kooperace, tolerance, respektu a důstojné mezilidské vztahy a úcta k životu druhého člověka	- koncentrace rodin ohrožených chudobou, bezdomovectvím, sociálním vyloučením, národnostních menšin a etnik; - nízká podpora školy ze strany zřizovatele a deficitní deklarace a podpora hodnot vzdělání, dobrého klimatu, bezpečí a spoluodpovědnosti; - nevhodné nastavení financování škol, nedostatečná kvalita přípravy budoucích učitelů, nastavení legislativy, kurikula; - neexistující nebo nekvalitní služby pro děti, rodiny i pedagogy; nedostupné vzdělání pro pedagogy (finančně, vzdálenost, dostupnost…); - malá spolupráce mezi školou a organizacemi v regionu
Protektivní faktory na úrovni školy:	Rizikové faktory na úrovni školy
- způsob vedení školy ze strany ředitele a zástupců podporuje vytváření kooperativního, respektujícího a pozitivního sociálního klimatu ve škole; - přiznání možnosti výskytu násilí vůči pedagogovi, zajištění informovanosti o problematice;	- nejasné nastavení nebo nedůsledné dodržování pravidel chování a sankcí za nevhodné chování ve škole (žákům nakonec nehrozí nic, co by je od činu odrazovalo), zejména na středních školách; - chybějící nebo nejasné směrnice školy pro udržování bezpečí a řešení krizových situací; nevymezený postoj k násilí ze strany vedení

- monitoring varovných signálů šikany ve škole; - deklarované a sdílené odmítnutí násilí na škole směrem k žákovské i rodičovské populaci (pro rozvoj šikany jsou důležité postoje a reakce ostatních); - včasné a adekvátní řešení při výskytu násilí; - jasné rozdělení kompetencí a odpovědností v udržování dobrého sociálního klimatu na škole; - nastavení jasných pravidel v chování na celoškolní i třídní úrovni a jejich důsledné dodržování; - nastavení adekvátních opatření a sankcí při nedodržování pravidel v chování, jejich důsledné dodržování (avšak bez podpory dobrého sociálního klimatu jednostranný akcent na tresty naopak zvyšuje pravděpodobnost výskytu šikany); - funkční bezpečnostní a krizové plány; - dostatečný monitoring fyzických prostor ve škole, která jsou vnímána jako méně bezpečná, a přijetí bezpečnostních opatření; - schopnost sebereflexe učitele (např. vědomí vlastních postojů, stereotypů a předsudků); - podpora učitelů v rozvíjení jejich kompetencí v zacházení s obtížnými třídními kolektivy; - intervize, supervize či mentoring učitelů;	školy – projevy násilí ve vztahu k pedagogovi/žákovi bývají přehlíženy, bagatelizovány nebo zakrývány; - ze strany vedení a dále pedagogů nedostatečně deklarovaná (k pedagogům, rodičům, žákům) a sdílená hodnota bezpečí a dobrého klimatu na škole; - posměch, dehonestující komentáře, nevhodné, neuctivé chování mezi žáky, pedagogy, a pedagogy a žáky navzájem; - nevhodně uplatňovaná kritika, sarkasmus, předsudky a stereotypy (mohou podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování žáků jejich spolužáky) projevy nerespektu k autoritám ze strany žáků jsou obecně ve škole pojímány jako norma; - negativní nebo ponižující komentáře vedení nebo ostatních pedagogů na účet jiného učitele před studenty; - nedůvěra mezi pedagogy navzájem a nespolupracující prostředí;
<u>Protektivní faktory na úrovni výuky a třídního managementu</u>	<u>Rizikové faktory na úrovni výuky a třídního managementu</u>

- zapojování žáků do aktivit třídy a školy a posilování jejich pozitivní vazby na školu; - vedení hodiny pedagog staví na silných stránkách žáků, žáci zažívají ocenění; - dodržování dohodnutých pravidel; - výuka je přibližována běžnému životu žáků a pedagog hledá cesty pro zaujetí výukou; - pedagog používá vhodně humor při výuce a vyhýbá se sarkasmu nebo ironii vůči žákům; - pedagog se chová konzistentně, spravedlivě a s respektem k individuální situaci každého žáka	- nevhodný styl managementu třídy ze strany pedagoga, např. autoritářský přístup, kdy je žák zatlačován do kouta, zastrašován, zesměšňován, ponižován, záměrně frustrován, nebo naopak bezhraniční, příliš benevolentní a kamarádský přístup; - nízká schopnost vytvořit motivující a zajímavý program ze strany pedagoga; - malá možnost zažívat úspěch pro žáka; - opakovaně nedůsledné, neadekvátní (např. přehnané) nebo nerovné (každému jiným metrem) reakce na porušení pravidel a/nebo neúspěch ze strany žáků nebo rigidní zachovávání pravidel bez ohledu na variabilitu situací; - nezkoumání motivace žáka k určitému jednání; - nevhodné složení třídy
<u>Protektivní faktory na úrovni interakce mezi učitelem/učiteli a žákem/žáky</u> - vnímavý učitel, který nevstupuje se žáky do konfliktu, se stará o to, aby se v základní míře žáci ve škole cítili dobře; - pohotově reaguje na agresivní narážky nebo výpady žáků či studentů; - chrání si své hranice a nepřekračuje ani hranice ve vztahu k žákům; - je konzistentní v nastavování a udržování pravidel	<u>Rizikové faktory na úrovni interakce mezi učitelem/učiteli a žákem/žáky</u> - konfliktní vztahy mezi žáky a učitelem; - malá pohotovost učitele čelit konfrontaci ze strany žáků nebo limitovaná schopnost poznat nebo reagovat na překročení vlastních hranic; - ignorování nebo vlastní bagatelizace prvotních projevů konfrontace nebo ne-respektu pedagoga žáky; - ztráta pocitu dobrého místa ve škole ze strany učitele a/nebo žáka (např. cítí se odmítán, vylučován apod.); - příliš osobní vztahy učitele s žáky; - šikanující chování ze strany pedagoga vůči některému z žáků

Příloha č. 2: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování (MŠMT, 2016)

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávistným, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil; příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmlouvání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;

- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit

<u>Zákonní zástupci žáků by si měli všímat především těchto možných signálů šikanování:</u>

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechuť dítěte jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy; dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku

Příloha č. 3: grafické znázornění postupu při šetření šikany

